

การวิจัยประเมินหลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต
สาขาวิชาปรัชญาและศาสนา คณะมนุษยศาสตร์
(หลักสูตรปรับปรุง 2556) วิทยาลัยแสงธรรม

The Evaluation of the Curriculum on Bachelor of
Arts Program in Philosophy and Religion, Faculty of
Humanities (Update B.E. 2556) Saengtham College.

บาทหลวง ผศ.ดร.ชาติชาย พงษ์ศิริ

* บาทหลวงในคริสต์ศาสนจักรโรมันคาทอลิก
สังกัดสังฆมณฑลจันทบุรี

* อธิการบดี วิทยาลัยแสงธรรม

บาทหลวง ผศ.ดร.อภิสิทธิ์ กฤษเจริญ

* บาทหลวงในคริสต์ศาสนจักรคาทอลิก
สังกัดสังฆมณฑลราชบุรี

* รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ วิทยาลัยแสงธรรม

บาทหลวง ธีรพล กอบวิทยากุล

* บาทหลวงในคริสต์ศาสนจักรโรมันคาทอลิก
สังกัดอัครสังฆมณฑลกรุงเทพฯ

* อาจารย์ประจำหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาเทววิทยาจริยธรรม วิทยาลัยแสงธรรม

บาทหลวง ดร.ออสติน สุกีโย ปีโตโย

* บาทหลวงในคริสต์ศาสนจักรโรมันคาทอลิก
สังกัดคณะเยสุอิต

* อาจารย์ประจำหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาเทววิทยาจริยธรรม วิทยาลัยแสงธรรม

ศรัณยู พงศ์ประเสริฐสิน

* อาจารย์ประจำหลักสูตรการศึกษามหาบัณฑิต
สาขาวิชาคริสต์ศาสนศึกษา วิทยาลัยแสงธรรม

ลลิตา กิจประมวล

* นักวิจัยค้นคว้าศาสนาและวัฒนธรรม
วิทยาลัยแสงธรรม

Rev.Asst.Prof.Chartchai Phongsiri, Ph.D.

* Reverend in Roman Catholic Church,
Chanthaburi Diocese.

* President of Saengtham College.

Rev.Asst.Prof.Dr.Aphisit Kitcharoen

* Reverend in Roman Catholic Church,
Ratchaburi Diocese.

* Vice President for Academic Affairs of
Saengtham College.

Rev.Theeraphol Kobvithayakul

* Reverend in Roman Catholic Church,
Bangkok Archdiocese.

* Lecturer, Bachelor of Divinity Program in
Theology, Saengtham College.

Rev.Augstinus Sugiyo Pitoyo, S.J., Ph.D.

* Reverend in Roman Catholic Church, Jesuit.

* Lecturer of The Master of Arts Program in
Moral Theology, Saengtham College.

Saranyu Pongprasertsin

* Lecturer, Bachelor of Education Program in
Christian Studies, Saengtham College.

Lalita Kitpramuam

* Researcher of Religious and Cultural
Research center, Saengtham College.

ข้อมูลบทความ

* รับบทความ 15 ตุลาคม 2562

* ตอรับบทความ 10 พฤศจิกายน 2562

บทคัดย่อ

การประเมินหลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญาและศาสนา คณะมนุษยศาสตร์ (หลักสูตรปรับปรุง 2556) วิทยาลัยแสงธรรม มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อประเมินหลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญาและศาสนา คณะมนุษยศาสตร์ (หลักสูตรปรับปรุง 2556) วิทยาลัยแสงธรรม ด้านบริบท ด้านปัจจัยนำเข้า ด้านกระบวนการ ด้านผลผลิต และด้านผลกระทบของหลักสูตร 2) เพื่อศึกษาแนวทางในการพัฒนาและปรับปรุงหลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญาและศาสนา คณะมนุษยศาสตร์ (หลักสูตรปรับปรุง 2556) วิทยาลัยแสงธรรม โดยใช้รูปแบบการประเมิน CIPPI Model ผู้ให้ข้อมูลหลัก ได้แก่ คณะกรรมการบริหารวิทยาลัยแสงธรรม จำนวน 4 คน อาจารย์ประจำหลักสูตรและอาจารย์ผู้สอน จำนวน 14 คน ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 12 คน นักศึกษาชั้นปีที่ 2-4 สาขาวิชาปรัชญาและศาสนา จำนวน 40 คน บัณฑิตสาขาวิชาปรัชญาและศาสนา จำนวน 6 คน และผู้ปกครองนักศึกษา จำนวน 3 คน รวมทั้งสิ้น 79 คน โดยวิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive or judgmental sampling) เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย แบบสอบถาม (Questionnaire) และการสนทนากลุ่ม (Focus group discussions) วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติร้อยละ (%) ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ผลการวิจัยพบว่า

ด้านบริบท: โครงสร้างและวัตถุประสงค์ของหลักสูตร แนวทางการพัฒนาของวิทยาลัยที่ได้จากการมีส่วนร่วมของบุคลากร แผนการปรับปรุงและพัฒนาหลักสูตร โดยภาพรวมมีความเหมาะสมอยู่ในระดับมาก ควรให้ความสำคัญในการพัฒนาการเรียนการสอนเป็นภาษาอังกฤษ ควรมีการพัฒนาคุณภาพอาจารย์และนักศึกษาอย่างเป็นระบบ และให้มีการสร้างเครือข่ายกับสถาบันการศึกษาของศาสนาคริสต์ เพื่อเตรียมบัณฑิตให้เป็นผู้นำทางศาสนาคริสต์

ชาติชาย พงษ์ศิริ, อภิลิทธิ์ กฤษเจริญ, ธีรพล กอบวิทยากุล, ออกัสติน สุโกโย ปีโตโย,
ศรัณยู พงศ์ประเสริฐสิน และ ลลิตา กิจประมวล

ด้านปัจจัยนำเข้า: โดยภาพรวมมีความเหมาะสมอยู่ในระดับมาก
ควรมีการปรับปรุงหนังสือในหอสมุดและอุปกรณ์โสตฯ ให้มีความทันสมัย อาจารย์ผู้สอนควรนำเทคโนโลยีใหม่ๆ เข้ามาช่วยสอน เพิ่มรายวิชา
ที่ควรศึกษาในสาขาปรัชญาตะวันตก และปรับปรุงคำอธิบายรายวิชาให้
มีความเหมาะสมยิ่งขึ้น เพิ่มหรือลดหน่วยกิตบางรายวิชาให้สอดคล้อง
กับเนื้อหารายวิชา

ด้านกระบวนการ: โดยภาพรวมและรายข้อ มีความเหมาะสมอยู่
ในระดับมาก การเรียนการสอนควรมีทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ เพื่อ
ให้นักศึกษาสามารถนำเอาความรู้ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ ควร
ทบทวนรูปแบบการเรียนการสอนและการจัดกิจกรรมรายวิชาฝึกปฏิบัติ
ให้สอดคล้องกับการอบรมนักศึกษาให้เป็นผู้อภิบาลในอนาคต

ด้านผลผลิต: บัณฑิตมีความรู้ ความเข้าใจในสาขาวิชาปรัชญาและ
ศาสนา โดยภาพรวมและรายข้อ อยู่ในระดับมาก โครงการและกิจกรรม
ต่างๆ ของวิทยาลัยเป็นประโยชน์ในการฝึกอบรมนักศึกษาให้เป็นผู้
นำทางศาสนาในอนาคต วิทยาลัยควรรักษาเอกลักษณ์เฉพาะนี้ไว้ให้คงอยู่
ต่อไป

ด้านผลกระทบ: โดยภาพรวมและรายข้อ อยู่ในระดับมาก บัณฑิต
สามารถนำความรู้และประสบการณ์ที่ได้รับไปใช้ในการปฏิบัติงานและ
วิชาชีพของตนเอง มีทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ภาวะความเป็น
ผู้นำ ทักษะการสื่อสาร และสามารถใช้เทคโนโลยีในการปฏิบัติงานได้
อย่างมีคุณภาพ มีความรับผิดชอบต่อสังคม สามารถทำงานร่วมกับผู้อื่น
ได้อย่างมีประสิทธิภาพ และสามารถนำความรู้ไปถ่ายทอดและขยายผล
ให้ผู้อื่นได้

คำสำคัญ: การประเมินหลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญา
และศาสนา

Abstract

The evaluation of the curriculum on Bachelor of Arts Program in Philosophy and Religion, Faculty of Humanities (Update B.E. 2556), Saengtham College had the following objectives: 1) to evaluate context, inputs, process, product and the impact of the curriculum on Bachelor of Arts Program in Philosophy and Religion, Faculty of Humanities (Update B.E. 2556), Saengtham College, 2) to study the issues and guidelines for development and improvement of the Bachelor of Arts Program in Philosophy and Religion, Faculty of Humanities (Update B.E. 2556), Saengtham College by using CIPPI Model The sample of the research comprised 4 committees of Saengtham College, 14 lecturers, 12 specialists of Catechism, 40 students ranging from sophomore to senior, 6 alumni and 3 parents of the students with a total of 79 respondents purposive or judgmental sampling. The research instruments consisted of interviews, questionnaires and focus group discussions. The data collected was analyzed using Percentage (%), Means ($\bar{X}$), Standard Deviation (SD) and content analysis.

The results of the research were as follows:

1. Context device: the structure and the objective of the course, the guidelines for the development of colleges received from the participants, plans to improve and develop courses in overall are very reasonable, teaching in English should be focused, the quality of teachers and students should be developed systematically and networks with other Christian Academy of Education should be created in order to prepare the graduates to be good Christian leaders.

ชาติชาย พงษ์ศิริ, อภิลิทธิ์ กฤษเจริญ, ธีรพล กอบวิทยากุล, ออัสติน สุโก้ ปีโตโย,
ศรัณยู พงศ์ประเสริฐสถิน และ ลลิตา กิจประมวล

2. Input device: the input factors of curriculum found that the structure of the curriculum was suitable at high level; books in the library and the teaching aids should be updated, new technology should be used in the teaching processes, the Eastern Philosophy should be added in the curriculum, the course descriptions should be more appropriate and the credits of some subjects should be adjusted in accordance with the courses.

3. Process device: the process of the curriculum for knowledge management in overall and in each were at high level, some courses should be analyzed and improved to suit students. The analytical thinking skills should be provided for the students as it is very important for them; the theoretical and practical skills should be integrated in the teaching processes so that students can apply their knowledge to daily life. Teaching and learning styles should be reviewed, the practical activities should be combined in accordance with student training program in the future.

4. Product device: the outcome of the curriculum in overall and in each found that graduates have knowledge of the theology and religion at high level. The projects and activities are helpful for training students to become religious leaders in the future. The college should keep this unique identity on hold.

5. Impact device: the impact of the curriculum in overall and in each were high. Students can apply the knowledge and experience they have had in their own

การวิจัยประเมินหลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญาและศาสนา คณะมนุษยศาสตร์
(หลักสูตรปรับปรุง 2556) วิทยาลัยแสงธรรม

works and professions. Students have the interpersonal skills, leadership skills, communicative skills, and the abilities to use technology appropriately for their jobs. Students have high responsibilities for society and the ability to collaborate effectively with others and be able to convey and extend the knowledge they have got to others.

Keywords:

Curriculum Evaluation

Bachelor of Arts Program in Philosophy and Religion.

ที่มาและความสำคัญของปัญหา

การจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษามีความสำคัญต่อการพัฒนาทางเศรษฐกิจ เป็นศูนย์รวมของการเรียนรู้ในสังคม เป็นแหล่งรวบรวมและสร้างองค์ความรู้ และมีบทบาทในการถ่ายทอดประสบการณ์ในด้านวัฒนธรรมและวิทยาศาสตร์ซึ่งมนุษย์ได้ส่งผ่านมา สถาบันอุดมศึกษาได้พยายามปรับตัวเพื่อรับมือกับระบบการศึกษาในอนาคต ด้วยเหตุนี้สถาบันอุดมศึกษาจึงต้องค้นหาเอกลักษณ์เฉพาะที่ถนัด ทำได้ดี มีความเชี่ยวชาญ และมีประสิทธิภาพที่สุด เพื่อทุ่มทรัพยากรในการพัฒนาหลักสูตร การจัดการเรียนการสอน การวิจัย การพัฒนาบุคลากรที่เป็นจุดเด่นนั้นให้มีคุณภาพ หัวใจของการจัดการศึกษาคือหลักสูตร เพราะหลักสูตรเป็นแนวทางในการจัดประสบการณ์ การเรียนรู้ให้กับผู้เรียนได้บรรลุเป้าหมายของการจัดการศึกษา ซึ่งสอดคล้องกับ พิจิตราธงพานิช (2554, 11) ได้กล่าวถึงความสำคัญของหลักสูตรว่าหลักสูตรเป็นบ้ำหลอมพลเมืองให้มีคุณภาพ เป็นมาตรฐานของการจัดการศึกษา และยังเป็นสิ่งกำหนดแนวทางความรู้ ความสามารถ ความประพฤติ ทักษะและเจตคติของผู้เรียน การกำหนดหลักสูตรจึงเป็นสิ่งที่สำคัญในการจัดการเรียนรู้ให้กับผู้เรียน สิ่งหนึ่งซึ่งสถาบันการศึกษาให้ความสนใจเป็นพิเศษ คือการปรับปรุงและพัฒนาหลักสูตรให้

สอดคล้องกับพันธกิจที่ได้ตั้งเป้าหมายไว้ กระบวนการที่สำคัญอย่างหนึ่งในการพัฒนาหลักสูตรก็คือการประเมินหลักสูตร เพราะการประเมินหลักสูตรจะช่วยให้เห็นถึงความก้าวหน้าในการพัฒนาหลักสูตรให้สอดคล้องกับความต้องการของสังคม สอดคล้องกับ วิชัย วงษ์ใหญ่ (2554, 121) กล่าวถึงการประเมินหลักสูตรไว้ว่า เป็นกระบวนการเก็บรวบรวม และศึกษาข้อมูล รวมถึงการวิเคราะห์ข้อมูล เพื่อตรวจสอบหลักสูตร และตัดสินว่าหลักสูตรมีคุณค่าบรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้หรือไม่ การประเมินหลักสูตร นอกจากจะพิจารณาประเมินในด้านต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการหลักสูตรตามที่ผู้ประเมินและคณะวิชาเห็นสมควรแล้ว จำเป็นที่จะต้องดำเนินการประเมินให้สอดคล้องกับเกณฑ์มาตรฐานหลักสูตรตามประกาศของกระทรวงศึกษาธิการที่กำหนดให้ทุกหลักสูตรมีการพัฒนาหลักสูตรให้ทันสมัย บริหารหลักสูตรและจัดการศึกษาให้เป็นไปตามกรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2552 (Thai Qualification Framework for Higher Education, TQF: HEd)

วิทยาลัยแสงธรรมมีพันธกิจในการผลิตบัณฑิตให้มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตรและอัตลักษณ์การศึกษาของวิทยาลัย มุ่งเน้นหลักคิดทางคริสต์ศาสนา

ที่ตอบสนองคุณค่าและศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ ส่งเสริมและสนับสนุนให้บัณฑิตมีความสามารถทางการคิดที่ลุ่มลึก มีทักษะในการบูรณาการความรู้ทางคริสต์ศาสนาในการดำเนินชีวิต การถ่ายทอดองค์ความรู้ต่างๆ วิทยาลัยดำเนินการจัดการเรียนการสอนระดับอุดมศึกษามาตั้งแต่ปี พ.ศ.2518 จนถึงปัจจุบันได้ปรับปรุงและพัฒนาหลักสูตรให้เหมาะสมภายใต้บริบทของกฎหมายคริสตศาสนจักรคาทอลิก และกฎหมายของประเทศไทย มาอย่างต่อเนื่อง ทำให้เห็นการพัฒนาและการเติบโตระดับคุณภาพของหลักสูตร แต่เนื่องจากวิทยาลัยแสงธรรม จัดการศึกษาโดยเน้นทางด้านศาสนา มีภารกิจที่สำคัญคือการพัฒนาผู้เรียนให้เป็นบาทหลวง นักบวช และครูสอนคริสตศาสนธรรม เพื่อออกไปรับใช้สังคมในงานอภิบาลและแพร่ธรรม ทำให้การเรียนรู้ทางวิชาการทางโลกอาจไม่เพียงพอ รายวิชามีการซ้ำซ้อนในเนื้อหา หรืออาจต้องมีการเพิ่มหรือลดหน่วยกิต หรือมีการเพิ่มรายวิชาที่สำคัญต่อการพัฒนาผู้เรียนในโลกสมัยใหม่บ้าง เพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้ที่ครอบคลุมในหลายสาขาวิชาอย่างถูกต้องและทันสมัย การมุ่งมั่นในพันธกิจที่กำหนดไว้จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการทบทวนการในการปรับปรุงและพัฒนาหลักสูตรเพื่อตอบโจทย์ในการพัฒนาคนอย่างสมบูรณ์แบบ และเพื่อผลิตบัณฑิตให้เป็นผู้มีความรู้ ปฏิบัติตนตามหลักธรรมของศาสนา มีคุณธรรม

จริยธรรม สามารถพัฒนาตนเองเป็นพลเมืองที่ดี และเป็นผู้นำทางคริสต์ศาสนาอย่างยั่งยืนในสังคมต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อประเมินหลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญาและศาสนา คณะมนุษยศาสตร์ (หลักสูตรปรับปรุง 2556) วิทยาลัยแสงธรรม ด้านบริบท ด้านปัจจัยนำเข้า ด้านกระบวนการ ด้านผลผลิต และด้านผลกระทบของหลักสูตร

2. เพื่อศึกษาแนวทางในการพัฒนาและปรับปรุงหลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญาและศาสนา คณะมนุษยศาสตร์ (หลักสูตรปรับปรุง 2556) วิทยาลัยแสงธรรม

ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในงานวิจัย

ประชากรที่ใช้ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้คือคณะกรรมการบริหารวิทยาลัยแสงธรรม จำนวน 4 คน อาจารย์ประจำหลักสูตรและอาจารย์ผู้สอนสาขาวิชาปรัชญาและศาสนา จำนวน 14 คน ผู้ทรงคุณวุฒิภายนอกของสาขาวิชาปรัชญาและศาสนา จำนวน 12 คน นักศึกษาสาขาวิชาปรัชญาและศาสนา ชั้นปีที่ 2-4 จำนวน 40 คน บัณฑิตสาขาวิชาปรัชญาและศาสนา จำนวน 6 คน ผู้ปกครอง จำนวน 3 คน จำนวนรวมทั้งสิ้น 79 คน กลุ่มตัวอย่างเป็นกลุ่มตัวอย่างจากนักศึกษาชั้นปีที่ 4 สาขา

ชาติชาย พงษ์ศิริ, อภิลิทธิ์ กฤษเจริญ, ธีรพล กอบวิทยากุล, ออกัสติน สุทธิโย, ปีโตโย, ศรัณยู พงศ์ประเสริฐสิน และ ลลิตา กิจประมวล

วิชาปรัชญาและศาสนา ในปีการศึกษา 2561 จำนวน 7 คน โดยวิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive or judgmental sampling) เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถาม (Questionnaire) และการสนทนากลุ่ม Focus Group discussion ผู้วิจัยเก็บข้อมูล ตั้งแต่วันที่ 24 กันยายน 2561 ถึงวันที่ 28 มกราคม 2562

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยในครั้งนี้มี 2 ประเภท ได้แก่ แบบสอบถาม และการสนทนากลุ่ม

1. แบบสอบถาม (Questionnaire) มี 3 ชุด ได้แก่ แบบสอบถามนักศึกษา แบบสอบถามบัณฑิต และแบบสอบถามผู้ปกครอง ประกอบด้วย แบบสอบถามเกี่ยวกับสถานภาพและข้อมูลทั่วไป แบบสอบถามความคิดเห็นด้านผลผลิต และแบบสอบถามความคิดเห็นด้านผลกระทบ ซึ่งเป็นแบบตรวจสอบรายการ (Check list) สำหรับแบบสอบถาม ทั้ง 3 ชุด เก็บรวบรวมข้อมูลเป็นมาตราส่วนประมาณค่า (Rating scale) 5 ระดับ ทำการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยโปรแกรมสำเร็จรูปเสนอผลการวิเคราะห์เป็นตารางประกอบการรายงานผล

2. การสนทนากลุ่ม (Focus group discussion) ผู้วิจัยตั้งประเด็นการสนทนากลุ่มในการปรับปรุงหลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญาและศาสนา สำหรับกรรมการบริหารวิทยาลัย อาจารย์ประจำหลักสูตร อาจารย์ผู้สอน และผู้ทรงคุณวุฒิภายนอก จำนวน 29 คน มีประเด็นการสนทนากลุ่ม 2 ด้านได้แก่ ด้านบริบท ด้านปัจจัยนำเข้า และข้อเสนอแนะที่มีต่อหลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญาและศาสนา โดยมีประเด็นที่ใช้ในการสนทนากลุ่ม 9 ประเด็น ได้แก่ 1) โครงสร้างของหลักสูตร 2) วัตถุประสงค์ของหลักสูตร 3) แนวทางการพัฒนาหลักสูตร 4) แผนการปรับปรุงและพัฒนาหลักสูตร 5) ความรู้ความสามารถของอาจารย์ 6) การเป็นที่ปรึกษาทางวิชาการของอาจารย์ 7) หนังสือตำรา บทความ งานวิจัยในหอสมุด 8) ความเหมาะสมของเนื้อหารายวิชาที่เปิดสอน จำนวนหน่วยกิต และ 9) ข้อเสนอแนะที่มีต่อการปรับปรุงและพัฒนาหลักสูตร จัดสนทนากลุ่ม 3 รอบ โดยกำหนดระยะเวลาในการสนทนากลุ่ม รอบละ 3 ชั่วโมง ข้อมูลที่ได้จากการสนทนากลุ่ม ผู้วิจัยรวบรวมเป็นหมวดหมู่ วิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา (Context analysis) และนำเสนอเป็นแบบเขียนพรรณนาความเรียง

สรุปผลการวิจัย

1. ผลการประเมินด้านบริบท พบว่า โครงสร้างของหลักสูตร มีความเหมาะสมโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก วิทยาลัยแสงธรรมเป็นสถาบันอุดมศึกษาเอกชนของศาสนาคริสต์ นิกายโรมันคาทอลิก จึงควรรักษาเอกลักษณ์เฉพาะทางนี้ไว้ ปรับลดหน่วยกิตหมวดวิชาศึกษาทั่วไป ปรับแก้ไข หรือเพิ่มเติมรายวิชาในหมวดวิชาเฉพาะให้เหมาะสมยิ่งขึ้น จัดรายวิชาให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ วิทยาลัยควรให้ความสำคัญในการพัฒนาการเรียนการสอนเป็นภาษาอังกฤษมากขึ้น เพราะเป็นเรื่องที่สำคัญและจำเป็น การปรับปรุงหลักสูตรต้องมีความเหมาะสมกับนักศึกษาในยุคปัจจุบันที่มีความต้องการให้รู้เท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมและศาสนาในบริบทของประเทศไทย ควรพิจารณารูปแบบการเรียนการสอนให้กระชับในการฝึกอบรมผู้เตรียมตัวเป็นผู้นำทางศาสนาคริสต์ ปรับรายวิชาให้สอดคล้องกับหลักสูตรนโยบายของสภามุขนายกคาทอลิกแห่งประเทศไทย และนโยบายการศึกษาของภาครัฐ

2. ผลการประเมินด้านปัจจัยนำเข้า พบว่า โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ส่วนรายช้อยู่ในระดับมากถึงปานกลาง ควรมีการปรับปรุงหนังสือในหอสมุดและอุปกรณ์สื่อฯ ให้มีความทันสมัยและให้อยู่ในสภาพที่พร้อมใช้งาน อาจารย์ผู้สอนควรนำเทคโนโลยีใหม่ๆ

เข้ามาช่วยสอน ปรับปรุงคำอธิบายรายวิชาให้มีความทันสมัยขึ้น เพิ่มรายวิชาบางรายวิชาที่จำเป็นต่อการศึกษาศาสนาตะวันตก ปรับลดและเพิ่มหน่วยกิตบางรายวิชาให้มีความเหมาะสมกับสภาพปัจจุบัน

3. ผลการประเมินด้านกระบวนการ พบว่า โดยภาพรวมและรายช้อยู่ในระดับมาก วิทยาลัยแสงธรรมควรจัดการเรียนการสอนเป็นภาษาอังกฤษ เพราะเป็นเรื่องที่สำคัญผู้ที่จบไปแล้วต้องนำไปใช้ในการศึกษาต่อหรือในชีวิตประจำวัน พัฒนาวิทยาลัยให้เป็น International Catholic University รายวิชาที่เปิดสอนควรมีการเรียนการสอนทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ เป็นต้น ในด้านศึกษาศาสตร์ศาสตร์ต่างๆ เพื่อสามารถนำไปใช้ประโยชน์ในออกไปปฏิบัติหน้าที่ตามโบสถ์และโรงเรียน นักศึกษาจึงควรปฏิบัติได้จริงในด้านพิธีกรรม ควรทบทวนรูปแบบวิธีการเรียนการสอนและการจัดกิจกรรมรายวิชาฝึกปฏิบัติว่ามีความจำเป็นและเหมาะสมกับการเป็นผู้อภิบาลในอนาคตมากน้อยเพียงใด

4. ผลการประเมินด้านผลผลิต พบว่า โดยภาพรวมและรายช้อยู่ในระดับมาก บัณฑิตมีความเมตตากรุณา เสียสละและช่วยเหลือผู้อื่น มีทักษะในการติดต่อสื่อสารกับผู้อื่นสามารถทำงานเป็นทีมและปรับตัวให้เข้ากับผู้อื่นได้ มีความสามารถในการนำความรู้ ความเข้าใจมาประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติงานได้อย่าง

สร้างสรรค์ ยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น และเป็นที่ยอมรับของผู้ร่วมงาน มีวินัย ขยันขันแข็ง ซื่อสัตย์ และรับผิดชอบต่อนหน้าที่ มีทักษะในการแก้ไขปัญหาต่างๆ ในขณะที่ปฏิบัติงานที่ได้รับมอบหมาย มีความสามารถในการคิดวิเคราะห์ วางแผนในการปฏิบัติงานอย่างเป็นระบบ มีความรู้ในระดับที่สามารถปฏิบัติงานให้บรรลุเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพ มีความสามารถในการเรียนรู้เทคโนโลยีใหม่ๆ การใช้คอมพิวเตอร์โปรแกรมสำเร็จรูปและนำมาประยุกต์ใช้กับการปฏิบัติงานของตนได้ การให้นักศึกษาเข้าร่วมโครงการต่างๆ ที่วิทยาลัยจัดขึ้นเป็นประโยชน์อย่างยิ่งสำหรับนักศึกษา เป็นการบ่มเพาะและฝึกอบรมผู้ที่จะเป็นผู้นำทางศาสนาในอนาคตที่จะต้องออกไปรับใช้สังคมตามแบบอย่างพระเยซูคริสต์ ก่อนจบการศึกษาในหลักสูตร นักศึกษาปริญญาตรีควรมีความรู้ศาสตร์ของหลักสูตรที่ได้เรียนมาพอสังเขป

5. ผลการประเมินด้านผลกระทบ พบว่า โดยภาพรวมและรายชื่ออยู่ในระดับมากบัณฑิตที่จบสาขาวิชาปรัชญาและศาสนาสามารถนำความรู้ไปขยายผลและถ่ายทอดให้ผู้อื่นได้ สามารถประยุกต์ความรู้กับการปฏิบัติงานได้อย่างเหมาะสม เป็นแบบอย่างที่ดีในการดำเนินชีวิตคริสตชน วิทยาลัยเป็นที่รู้จักและยอมรับในสังคม มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาระบบการศึกษาและการพัฒนาเยาวชนของประเทศ

อภิปรายผล

ผลการวิจัย พบว่า

1. ผลการประเมินด้านบริบท พบว่าโครงสร้างของหลักสูตร มีความเหมาะสมโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก วิทยาลัยแสงธรรมเป็นสถาบันอุดมศึกษาเอกชนของศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิก จึงควรรักษาเอกลักษณ์เฉพาะทางนี้ไว้ สอดคล้องกับวิสัยทัศน์ของการศึกษาคาทอลิกซึ่ง เอกชัย ชินโคตร (2551: 39-40) ได้กล่าวไว้ว่า สถาบันการศึกษาคาทอลิกมุ่งมั่นที่จะสร้างวิสัยทัศน์ในการจัดการศึกษาเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ ชุมชนที่รักและเอื้ออาทร และมุ่งสู่ความเป็นเลิศแห่งความเป็นมนุษย์ตามหลักพระคริสตธรรม (Learning Persons, Loving and Caring Community, Reaching for Human Excellence, According to Christian Principle) ปรับแก้ไขหรือเพิ่มเติมรายวิชาในหมวดวิชาเฉพาะให้เหมาะสมยิ่งขึ้น จัดรายวิชาให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ สอดคล้องกับระวีวรรณ ศรีศรีรัมย์ (2541: บทคัดย่อ) อ้างถึงผลการวิจัยของ จรรยา ดาสา และคณะ (2553: บทคัดย่อ) วิจัยเรื่อง การประเมินและติดตามหลักสูตรการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาวิทยาศาสตร์ศึกษา (แผน ข) มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ พบว่า การจัดทำโครงสร้างของหลักสูตรต้องกำหนดกลุ่มวิชา รายวิชา อัตราเวลาเรียน เพื่อสนองความต้องการของ

ผู้เรียนและสังคม วิทยาลัยควรให้ความสำคัญในการพัฒนาการเรียนการสอนเป็นภาษาอังกฤษมากขึ้น เพราะเป็นเรื่องที่สำคัญและจำเป็น สอดคล้องกับ จรัส สุวรรณเวลา (2546: 67) ที่กล่าวว่า นิสิตและบัณฑิตต้องมีความสามารถเชิงภาษาอย่างเพียงพอ จึงจะรับข้อมูลข่าวสารและความเจริญก้าวหน้าทางวิชาการได้ ตลอดจนถึงติดต่อสัมพันธ์กับคนชาติอื่นได้ การปรับปรุงหลักสูตรต้องมีความเหมาะสมกับนักศึกษาในยุคปัจจุบันที่มีความต้องการให้รู้เท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมและศาสนาในบริบทของประเทศไทย สอดคล้องกับผลการวิจัยของ วรพรรณณี เผ่าทองสุข และคณะ (2553: 89) วิจัยเรื่อง การประเมินหลักสูตรวิทยาศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาจุลวิทยาอุตสาหกรรม มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ พบว่า ควรมีการปรับปรุงหลักสูตรอยู่ตลอดเวลา โดยการดำเนินการประเมินหลักสูตรเพื่อการประกันคุณภาพทั้งภายในและภายนอก ทั้งนี้เพื่อให้ได้หลักสูตรที่ได้มาตรฐานและเป็นที่รู้จักของสังคมตลอดไป ควรพิจารณารูปแบบการเรียนการสอนให้กระชับในการฝึกอบรมผู้เตรียมตัวเป็นผู้นำทางศาสนาคริสต์ ปรับรายวิชาให้สอดคล้องกับหลักสูตร สอดคล้องกับนโยบายของสภามุขนายกคาทอลิกแห่งประเทศไทยและนโยบายการศึกษาของภาครัฐ

2. ด้านปัจจัยนำเข้า พบว่าโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ส่วนรายช้อยู่ในระดับมากถึงปานกลาง ควรจัดหนังสือในหอสมุดให้มีความทันสมัย อุปกรณ์โสตฯ ควรอยู่ในสภาพที่พร้อมใช้งานและมีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับผลการวิจัยของ วรพรรณณี เผ่าทองสุข และคณะ (2553: 88) วิจัยเรื่อง การประเมินหลักสูตรวิทยาศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาจุลวิทยาอุตสาหกรรม มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ พบว่า ปัจจัยทางด้านระบบสนับสนุนการเรียนการสอน นอกจากอาจารย์ผู้สอนแล้ว ระบบที่สนับสนุนการเรียนการสอน เช่น อุปกรณ์โสตทัศนูปกรณ์ต่างๆ มีส่วนช่วยให้การเรียนการสอนดียิ่งขึ้น อาจารย์ผู้สอนควรใช้เทคโนโลยีในการเข้ามาช่วยในการสอนให้มากยิ่งขึ้น สอดคล้องกับผลการวิจัยของ วราภรณ์ แสงพลสิทธิ์ (2554: บทคัดย่อ) เรื่อง ความต้องการการนิเทศการสอนของครูเครือข่ายโรงเรียนอัสสัมชัญแผนกประถม พบว่า โดยรวมความต้องการการนิเทศการสอนของครูเครือข่ายโรงเรียนอัสสัมชัญแผนกประถม ด้านสื่อการเรียนการสอน อยู่ในระดับมาก โดยรายการที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด 3 อันดับแรก ได้แก่ ครูต้องการทำนวัตกรรมและเทคโนโลยีที่สอดคล้องและเหมาะสมกับเนื้อหาเพื่อเสริมประสบการณ์การเรียนรู้แก่นักเรียน และครูต้องการจัดเตรียมสื่อการเรียนการสอนและ

กำหนดสื่อการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อให้การจัดการเรียนการสอนบรรลุตามจุดประสงค์ ควรมีการปรับปรุงรายวิชาต่างๆ ให้มีความทันสมัยขึ้น เพิ่มรายวิชาบางรายวิชาที่จำเป็นต่อการศึกษาปรัชญาตะวันตก ปรับลดและเพิ่มหน่วยกิตบางรายวิชาให้มีความเหมาะสมกับสภาพปัจจุบัน สอดคล้องกับผลการวิจัยของ รัตนศิริ เข้มราชและคณะ (2558: 89-92) วิจัยเรื่อง การประเมินหลักสูตรการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาการสอนภาษาอังกฤษในฐานะเป็นภาษาโลก มหาวิทยาลัยบูรพา พบว่า เนื้อหาของรายวิชาที่สอนมีความเหมาะสม ทันสมัย สอดคล้องกับหลักสูตร แต่ผู้สอนต้องปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับความสามารถและประสบการณ์ของผู้เรียนแต่ละกลุ่ม ปรับเปลี่ยนเนื้อหาบางส่วนให้ทันสมัยยิ่งขึ้น และควรเพิ่มเติมผลงานการวิจัยหรือแนวปฏิบัติใหม่ที่เป็นที่ยอมรับในวงวิชาการ/วิชาชีพ ใช้เทคโนโลยีใหม่ๆ เข้ามาส่งเสริมการเรียนรู้ด้วยตัวเองตามศักยภาพและการเรียงโครงสร้างของหลักสูตรเพื่อฝึกผู้เรียนให้อ่านและเขียนได้ดียิ่งขึ้น ควรเชื่อมโยงลำดับรายวิชาตลอดหลักสูตรเพื่อให้ผู้เรียนได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

3. ด้านกระบวนการ พบว่า โดยภาพรวมและรายชื่ออยู่ในระดับมาก วิทยาลัยแสงธรรมควรจัดการเรียนการสอนเป็นภาษา

อังกฤษ เพราะเป็นเรื่องที่สำคัญ ผู้ที่จบไปแล้วต้องนำไปใช้ในการศึกษาต่อหรือในชีวิตประจำวัน พัฒนาวิทยาลัยให้เป็น International Catholic University สอดคล้องกับผลการวิจัยของ รัตนศิริ เข้มราชและคณะ (2550: 1) วิจัยเรื่อง การประเมินหลักสูตรการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาการสอนภาษาอังกฤษในฐานะเป็นภาษาโลก มหาวิทยาลัยบูรพา พบว่า ความมีประสิทธิภาพของหลักสูตรเป็นภาพสะท้อนโดยตรงของความพยายามที่จะทำให้การเรียนการสอนภาษาอังกฤษในประเทศไทยมีประสิทธิภาพ สามารถรองรับความหลากหลายทางด้านสังคมและวัฒนธรรม รวมทั้งการมีทักษะในการสื่อสารติดต่อกับประเทศอื่นๆ และประเทศเพื่อนบ้าน รายวิชาที่เปิดสอนควรมีการเรียนการสอนทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ เป็นต้น ในด้านศิลปคดีสิทธิ์ต่างๆ เพื่อจะสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ นักศึกษาจึงควรปฏิบัติได้จริงในด้านพิธีกรรม ควรทบทวนรูปแบบวิธีการเรียนการสอน และการจัดกิจกรรมรายวิชาฝึกปฏิบัติ ว่ามีความจำเป็นและเหมาะสมกับการเป็นผู้อภิบาลในอนาคตมากน้อยเพียงใด สอดคล้องกับผลการวิจัยของ มาเรียม นิลพันธุ์ (2555: 125) วิจัยเรื่อง การประเมินหลักสูตรศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาหลักสูตรและการนิเทศ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร พบว่าผลการประเมินด้านความ

เหมาะสมของเนื้อหารายวิชา ควรเน้นการฝึกปฏิบัติการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นจริง มากกว่าการเรียนทฤษฎี

4. ด้านผลผลิต พบว่า โดยภาพรวมและรายข้ออยู่ในระดับมาก บัณฑิตมีความเมตตา กรุณา เสียสละ และช่วยเหลือผู้อื่น มีทักษะในการติดต่อสื่อสารกับผู้อื่น สามารถทำงานเป็นทีมและปรับตัวให้เข้ากับผู้อื่นได้ มีความสามารถในการนำความรู้ ความเข้าใจ มาประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติงานได้อย่างสร้างสรรค์ ยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น และเป็นที่ยอมรับของผู้ร่วมงาน มีวินัย ขยันขันแข็ง ซื่อสัตย์ และรับผิดชอบต่อนหน้าที่มีทักษะในการแก้ไขปัญหาต่างๆ ในขณะที่ปฏิบัติงานที่ได้รับมอบหมาย มีความสามารถในการคิดวิเคราะห์ วางแผนในการปฏิบัติงานอย่างเป็นระบบ มีความรู้ในระดับที่สามารถปฏิบัติงานให้บรรลุเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพ มีความสามารถในการเรียนรู้เทคโนโลยีใหม่ๆ การใช้คอมพิวเตอร์และโปรแกรมสำเร็จรูปในการปฏิบัติงานได้ การให้นักศึกษาเข้าร่วมโครงการต่าง ๆ ที่วิทยาลัยจัดขึ้นเป็นประโยชน์อย่างยิ่งสำหรับนักศึกษา เป็นการบ่มเพาะและฝึกอบรมผู้ที่จะเป็นผู้นำทางศาสนาในอนาคตที่จะต้องออกไปรับใช้สังคมตามแบบอย่างพระเยซูคริสต์ ก่อนจบการศึกษาในหลักสูตร นักศึกษาปริญญาตรี ควรมีความรู้ศาสตร์ของหลักสูตรที่ได้เรียนมาพอสังเขป สอดคล้องกับ

รุ่งทิwa จักรกร (2527: 6-7) กล่าวว่า หลักสูตรที่ดีจะต้องให้ประสบการณ์และการเรียนรู้ที่ผู้เรียนสามารถออกไปเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของสังคมได้ โดยพัฒนาผู้เรียนให้เกิดความคิด มีทักษะในการทำงาน สามารถแก้ปัญหาได้ และดำรงชีวิตในสังคมได้อย่างราบรื่น สอดคล้องกับผลการวิจัยของ ชาติชาย พงษ์ศิริ และคณะ (2558: บทคัดย่อ) วิจัยเรื่อง การประเมินหลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญาและศาสนา (หลักสูตรปรับปรุง 2551) พบว่าด้านผลผลิตภาพรวมอยู่ในระดับมาก ควรส่งเสริมความสามารถทางวิชาการด้านอื่นๆ ควบคู่ไปกับเอกลักษณ์ในการเป็นผู้นำทางศาสนา เพื่อพัฒนาศักยภาพในการเป็นบัณฑิตที่พร้อมในการเป็นพลเมืองโลก และดำรงชีวิตในสังคมอย่างมีความสุข

5. ด้านผลกระทบ พบว่า โดยภาพรวมและรายข้ออยู่ในระดับมาก บัณฑิตที่จบสาขาวิชาปรัชญาและศาสนาสามารถนำความรู้ที่ได้รับจากการศึกษาไปขยายผลและประยุกต์ใช้กับการปฏิบัติงานได้อย่างเหมาะสม และถ่ายทอดให้ผู้อื่นได้ เป็นแบบอย่างที่ดีในการดำเนินชีวิตคริสตชน วิทยาลัยมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาระบบการศึกษาและการพัฒนาเยาวชนของประเทศ วิทยาลัยเป็นที่รู้จักและยอมรับในสังคม สอดคล้องกับ วิชัย วงษ์ใหญ่ และมารุต พัฒนาผล (2552: 3) ที่กล่าวถึง

แนวโน้มการจัดรูปแบบการจัดการศึกษาในยุคใหม่ว่าควรมีลักษณะดังนี้ 1) การพัฒนาสถานศึกษาให้สามารถบริหารจัดการอย่างเข้มแข็ง 2) สถานศึกษาเป็นรากฐานการสร้างชุมชนเข้มแข็ง 3) การสร้างเครือข่ายมาช่วยสถานศึกษา

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะจากการวิจัยในครั้งนี้

1. จากผลการวิจัย พบว่า ควรปรับปรุงคำอธิบายรายวิชาบางรายวิชา ลดและเพิ่มจำนวนหน่วยกิตให้มีความเหมาะสม เพิ่มเติมรายวิชาในหมวดวิชาเฉพาะให้เหมาะสมยิ่งขึ้น ควรมีการพัฒนาคุณภาพอาจารย์และนักศึกษาควบคู่กันไปอย่างเป็นระบบและจริงจัง การปรับปรุงหลักสูตรต้องมีความเหมาะสมกับนักศึกษาในยุคปัจจุบันที่มีความต้องการให้รู้เท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมและศาสนาในบริบทของประเทศไทย

2. จากผลการวิจัย พบว่า ควรปรับปรุงหนังสือในหอสมุด ปรับปรุงอุปกรณ์ไอศตฯ ให้มีความพร้อมในการใช้งาน อาจารย์ผู้สอนควรใช้เทคโนโลยีเข้ามาช่วยในการสอนให้มากยิ่งขึ้น ปรับปรุงรายวิชาต่างๆ ให้มีความทันสมัย และเพิ่มหรือลดหน่วยกิตบางรายวิชาให้มีความเหมาะสม

3. จากผลการวิจัย พบว่า วิทยาลัยแสงธรรมควรจัดการเรียนการสอนเป็นภาษาอังกฤษ เพราะเป็นเรื่องที่สำคัญ พัฒนาวิทยาลัยให้เป็น International Catholic University มีความพร้อมในโลกแห่งการเปลี่ยนแปลง รายวิชาที่เปิดสอนควรมีการเรียนการสอนทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ เช่น ศิลคดีสัทธรรมต่างๆ เพื่อนักศึกษาจะสามารถปฏิบัติได้จริง ในด้านพิธีกรรม ควรทบทวนรูปแบบวิธีการเรียนการสอน และการจัดกิจกรรมรายวิชาฝึกปฏิบัติว่ามีความจำเป็นและเหมาะสมกับการเป็นผู้นับถือในอนาคตน้อยเพียงใด

4. แนวทางในการพัฒนาหลักสูตรสาขาวิชาปรัชญาและศาสนาของวิทยาลัยควรพัฒนารายวิชาต่างๆ ให้มีความทันสมัยสอดคล้องกับระบบการศึกษาในปัจจุบัน เพื่อให้บัณฑิตที่จบไปได้รับความรู้ครอบคลุมทั้งทางด้านวิชาการและความรู้ทางด้านศาสนาไปพร้อมกัน โดยคำนึงถึงคุณลักษณะของบัณฑิตตามกรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2552 (Thai Qualification Framework for Higher Education, TQF: HEd) และคุณลักษณะของบัณฑิตตามอัตลักษณ์ของวิทยาลัยแสงธรรม

5. วิทยาลัยแสงธรรม ควรมีบทบาทมากขึ้นในการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน ทั้งในด้านเศรษฐกิจ และสังคม เพื่อให้วิทยาลัยมีส่วนร่วม

การวิจัยประเมินหลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญาและศาสนา คณะมนุษยศาสตร์
(หลักสูตรปรับปรุง 2556) วิทยาลัยแสงธรรม

บรรณานุกรม

- จรรยา ดาสา และคณะ. (2553). การประเมินและติดตามผลหลักสูตร การศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิทยาศาสตร์ศึกษา (แผน ข). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- จรัส สุวรรณเวลา. (2545). *อุดมศึกษาไทย*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ชาติชาย พงษ์ศิริ และคณะ. (2558). การประเมินหลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชา ปรัชญาและศาสนา คณะมนุษยศาสตร์ วิทยาลัยแสงธรรม. นครปฐม: วิทยาลัยแสงธรรม.
- รัตนศิริ เข้มราช และคณะ. (2558). การประเมินหลักสูตรการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาการ สอนภาษาอังกฤษในฐานะเป็นภาษาโลก. ชลบุรี: มหาวิทยาลัยบูรพา.
- ระวีวรรณ ศรีครามครัน. (2541). การจัดกิจกรรมกลุ่มในโรงเรียน. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัย รามคำแหง.
- รุ่งทิวา จักรกร. (2527). *วิธีสอนทั่วไป*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.
- วรพรรณี เผ่าทองสุข และคณะ. (2553). การประเมินหลักสูตรวิทยาศาสตรบัณฑิต สาขาวิชา จุลชีววิทยาอุตสาหกรรม คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี. สมุทรปราการ: มหาวิทยาลัย หัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ.
- วราภรณ์ แสงพลสิทธิ์. (2555). ความต้องการการนิเทศการสอนของครูเครือข่ายโรงเรียน อัสสัมชัญแผนกประถม. กรุงเทพฯ: โรงเรียนอัสสัมชัญ.
- วิชัย วงษ์ใหญ่. (2554). การพัฒนาหลักสูตรระดับอุดมศึกษา. กรุงเทพฯ.
- วิชัย วงษ์ใหญ่ และมารุต พัฒนาผล. (2552). จากหลักสูตรแกนกลางสู่หลักสูตรสถานศึกษากระบวน ทศน์ใหม่การพัฒนา. กรุงเทพฯ: จรัสสินทวงศ์การพิมพ์จำกัด.
- พิจิตรา ธงพานิช. (2557). การพัฒนาหลักสูตร ความรู้ สมรรถนะตามมาตรฐานวิชาชีพครู. พิมพ์ ครั้งที่ 4. นครพนม: มหาวิทยาลัยนครพนม.
- มาเรียม นิลพันธุ์. (2555). การประเมินหลักสูตรศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาหลักสูตรและ การนิเทศ. นครปฐม: มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- เอกชัย ชินโคตร. (2551). การศึกษาคาทอลิก: Utopia or Reality วัฒนธรรมองค์การของ โรงเรียนคาทอลิกในทศวรรษหน้า. กรุงเทพฯ: ปิตินาวิช.